

Auteurs Janneke Eigeman, Eefje Nienhuis en Judith Mulder

Polarisatie: voer voor het vak

Zwarte Piet, vaccineren, asielzoekers, windmolens, Oostvaardersplassen. Onderwerpen die de gemeedren flink bezighouden en die leidden tot nieuwe bewegingen, zoals de blokkeerfriezen, gele hesjes en de anti-vaxxers. En onderwerpen waarbij mensen gedwongen worden tot een voor-tegen, tot partij kiezen en zich uitspreken. De discussie wordt op het scherpst van de snede gevoerd; op sociale media, in de krant en aan de koffietafel. Je moet een mening hebben. Maar dat voelt lang niet altijd prettig.

Dit draagt bij aan gevoel van zorg; driekwart van de Nederlanders vindt dat de meningsverschillen over maatschappelijke kwesties in Nederland toenemen. Dat blijkt uit de laatste 'Burgerperspectieven' van het Sociaal en Cultureel Planbureau (maart 2019). Nederlanders wijten de toenemende polarisatie aan de mentaliteit en multiculturele samenleving, maar vooral aan de media en dan in het bijzonder de nieuwe media. Het SCP maakt zich daar zorgen over. Paul Dekker, programmaleider bij het SCP: "Polarisatie is in de basis niet negatief. Het kan nodig zijn om discussie te voeren, om politieke keuzes helder voor te leggen. Maar een mogelijk effect is dat op langere termijn de tegenstellingen groter worden en er weinig of geen ruimte is voor de nuance."

Froukje de Jonge, burgemeester van Stadskanaal: "Polarisatie kan een ernstige ontwrichtende werking hebben op onze samenleving. Ik zie het in mijn gemeente waarbij de komst van 45 windmolens leidt tot zulke sterke voor- en tegenstanders dat er geen enkele ruimte meer is voor een gesprek. Bedrijven gaan failliet omdat de eigenaar in het 'verkeerde kamp' zit, ouders van basisschoolleerlingen eisen een andere klas voor hun kind en stadsgenoten praten niet meer met elkaar. Dat kunnen de consequenties zijn van een erg gepolariseerd debat."

Mirjam Otten, directeur Communicatie Nationale Politie: "Polarisatie is een groot onderwerp voor de politie. Niet alleen buiten, waar de polarisatie toeneemt, maar ook intern is er debat. Als politiemansvrouw ben je neutraal in de discussies; je voert je taken uit zoals het bewaken van de openbare orde, het controleren op het naleven van de wet en het beschermen van mensen ongeacht hun visie. Maar de 65.000 tot 70.000 medewerkers zijn ook een afspiegeling van de samenleving. En hebben natuurlijk een eigen mening die lang niet altijd overeenkomt met die van collega's. En dat kan ook intern leiden tot felle discussies. De inzet van de politieleiding is een inclusieve organisatie; een organisatie waarin iedereen zich thuis voelt. Een forse opgave."

Perceptie of feit

Maar neemt polarisatie ook daadwerkelijk toe? Dekker: "De feitelijke polarisatie valt mee. Bevolkingsgroepen komen in opvattingen niet scherper tegenover elkaar te staan, behalve hoger- en lageropgeleiden, die gaan op sommige punten wel meer van elkaar verschillen. In ons onderzoek komt ook vaak een heel grote groep – ook wel het stille midden – naar voren die heel genuanceerd is over controversiële onderwerpen. Zij staan ver weg van de extreme posities voor en tegen en zijn vaak zoekend en ambivalent. Ze ervaren geen ruimte hiervoor binnen de discussie, voelen zich hier niet prettig bij. Een goed voorbeeld is de vluchtelingen-discussie. Enerzijds wordt het logisch gevonden om plek te bieden aan mensen op de vlucht, maar anderzijds maken mensen zich wel zorgen over hun eigen situatie of die van minder welgestelde Nederlanders, bijvoorbeeld bij het krijgen van een huis. Een lastig dilemma in een polariserende discussie."

Ook Roelof Hemmen, presentator van BNR's Big Five en voormalig anchorman van RTL Nieuws en journalist bij Haagsche Courant en Telegraaf, ziet het risico van polarisatie: "Polarisatie bestaat en het is slecht nieuws voor ons land. Polarisatie is het uitvergroten van conflict, de uiterste flank opzoeken en vervolgens heel hard tegen elkaar schreeu-

wen. Dat leidt tot een schijn debat tussen ontevreden mensen, waarbij de nuance niet bestaat. Er is een groep ontevredenen op links, en een grotere groep op rechts. Dat beïnvloedt het echte debat, omdat de polaristen ook stemmers zijn waarmee rekening gehouden moet worden. En zo kruip het gif in onze haarvaten."

De Jonge: "Mensen gaan schreeuwen als ze het gevoel hebben dat ze niet gehoord worden. Dat is wanneer polarisatie op kan treden. Als bestuurder moet je uiteindelijk een besluit nemen en dit is niet altijd een populair besluit: het belang van het individu moet soms wijken voor het algemeen belang. Vier jaar terug was ik verantwoordelijk wethouder voor asielzoekersopvang; ik heb het debat van dichtbij kunnen meemaken. Het had alle ingrediënten in zich om te leiden tot polarisatie. Maar waar gaat het nu echt om; waar komt de emotie vandaan. Als we dat met elkaar kunnen achterhalen, en dat doe je dus niet in overvolle zalen met draaiende camera's, dan kunnen we daar samen iets aan doen. In Almere is dat gelukt, het kan dus."

Ook Hemmen ziet dat media een rol hebben in het ontstaan van polarisatie: "De media is hier partij, want een enorme versterker van geluid. Ik heb drie decennia in de frontlijn van het nieuws gestaan en kreeg de laatste jaren een steeds grotere afkeer van het zwart-wit in de discussie. Ik vind dat media de nuance moeten tonen, niet moeten meehuiln met de wolven in het bos. Ik spreek bij BNR elke week vijf toonaangevende mensen over één thema. Elke dag een uur lang. Ik houd van de verdieping en het brede spectrum dat die formule biedt. Ik houd niet (meer) van de makkelijke, korte meninkjes."

Rol voor communicatie

Otten: "Alert zijn op polarisatie binnen en buiten de eigen organisatie vraagt aandacht, en verandering vraagt tijd. Daarbij is een belangrijke rol weggelegd voor de communicatie. Een goed voorbeeld is de zwartepietendiscussie. Als gevolg van de discussie is het tegenwoordig helaas zo dat de landelijke intocht van Sinterklaas – een kinderfeest – alleen mogelijk is onder politietoezicht. Extern staan we hier neutraal in, maar intern is er ook sprake van veel emotie. Daarom is bij de eenheid Zaanstreek-Wa-

terland veel ruimte gemaakt voor de voorbereiding van de intocht in 2018. Ook verder binnen de organisatie is ingezet op het voeren van het goede gesprek en het ruimte geven aan verschillende standpunten. Vervolgens schuwen we intern het standpunt niet. Zo heeft de politieleiding na veel gesprekken dan ook besloten dat de traditionele Zwarte Piet niet meer welkom is op de interne sinterklaasviering. Zoals gezegd kost dat tijd, tijd om met respect de verschillende meningen te horen. Zeker ook omdat er sprake is van het genuanceerde midden; de medewerkers die niet altijd de ruimte voelen om hun mening in te brengen. De vraag aan ons communicatieprofessionals is hoe je interactie kunt organiseren, waarbij een reactie niet direct wordt geframed."

Oplossingen

Polarisatie is in de basis niet negatief, maar kan wel negatieve effecten hebben. Hoe daar mee om te gaan?

De Jonge: "Als er zoveel weerstand ontstaat dat het debat polariseert, is daar echt iets niet goed gegaan. Dan moet je heel kritisch naar je democratische proces kijken. Mijn ervaring is dat het begint met écht luisteren, je positie eerlijk delen, en waarden met elkaar uitwisselen. Als bestuurder moet je echt snappen waar het om gaat en de bezwaren serieus nemen. Meer dan om juridische procedures, gaat het om houding en gedrag. Start een proces waar mensen een duidelijk platform hebben voor hun zorgen en interactie mogelijk is. Waarbij vanaf het begin voor mensen duidelijk is waarop en hoe ze invloed kunnen uitoefenen. Dat vraagt dus wel om investeringen. Allereerst in tijd: ik voer heel veel gesprekken in kleine groepen en ik luister mee bij actiegroepen om ze echt te kunnen begrijpen. Maar ook in inspanning en soms creativiteit; nu moeten mensen die ergens last van hebben vaak heel veel moeite doen om hun verhaal ergens kwijt te kunnen. Ik vind dat wij alles op alles moeten zetten om mensen tegemoet te komen. En geef gewoon toe als je iets niet goed hebt gedaan."

Dekker: "Journalisten, benut de feiten en maak extreme posities niet groter dan ze zijn. Geef meer

aandacht aan de nuance, de ambivalentie, de dilemma's, kortom luister meer naar het stille midden en geef dat ook meer stem. Geef meer ruimte aan de discussie en verdieping in de media, in plaats van het alleen brengen van extreme standpunten."

Dit is in lijn met het advies van Otten: "Luister naar wat leeft en faciliteer het gesprek hierover, zowel de kwaliteit als in middelen en tijd. Een interactief intranet kan daarbij intern een goede rol vervullen."

De Jonge vult aan: "Mijn advies aan de communicatieprofessionals is ook: zorg dat je dicht tegen de juristen en bestuurders aan zit. Heb kennis over hun processen zodat je een goed en eerlijk democratisch proces rond een thema als windmolens kunt ontwikkelen."

Ook Hemmen ziet een duidelijke rol weggelegd voor de 'ware communicator' om de nuance terug te brengen in het debat: "Mediaprofessionals kunnen natuurlijk de polarisatie benutten ter meerdere eer en glorie van hun broodheer. Dat kan je slim doen en je kunt er groot mee worden. Maar de werkelijk grote communicator vertelt het hele verhaal. Keer op keer. Wees niet bang voor de grootmuil achter zijn of haar toetsenbord."

Op 31 oktober vindt het nationale congres Publieke Communicatie plaats in Bussum. Het programma is een mix van (internationale) sprekers en inspirerende casussen uit het vak. Dit jaar – de twintigste editie – staat in het teken van polarisatie en de rol van de communicatieprofessional. Verder wordt de jaarlijkse Galjaardprijs uitgereikt aan het meest inspirerende, innovatieve en impactvolle communicatieproject in het publieke domein. Meer informatie is te vinden op www.logeion.nl.